

ישראל בעיני העולם הערבי

ד"ר עבדאללה סואלחה
מנהל המרכז ללימודי ישראל, ירדן

הרצאה במסגרת כינוס של מכון מיתוים
13 אוגוסט 2015

ד"ר עבדאללה סואלחה, מנהל [המרכז ללימודי ישראל](#) בירדן, היה הדובר המרכזי בכינוס שקיים [מיתוים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית](#) בירושלים באוגוסט 2015. הכינוס התמקד בשיח כלפי ישראל בעולם הערבי ובאפשרויות לעידוד שיתוף פעולה אזורי. בכינוס נשאו דברים גם ח"כ קסניה סבטלובה, המחנה הציוני; מר כמאל חסאן, עמית-מדיניות במכון מיתוים; וד"ר נמרוד גורן, ראש מכון מיתוים.

העיונות כלפי ישראל בעולם הערבי והמוסלמי הייתה מבחינה היסטורית גורם מלכד ומאחד. היא סייעה בידי מדינות האזור להתגבר על בעיות פנימיות ועל מחלוקות ביניהן. ואולם, מציאות זו משתנה לאור השפעת האביב הערבי וההשלכות האזוריות של תכנית הגרעין האיראנית. עם זאת, מדינות ערב צפויות להימנע מהידוק משמעותי של יחסיהן עם ישראל בהיעדר התקדמות לעבר פתרון הסכסוך בין ישראל לפלסטינים.

א. השפעת האביב הערבי

האביב הערבי הביא לעליית דור חדש, שמתאפיין בקולות חדשים, דרישות ורצונות חדשים, וצורות חדשה להתמודדות עם סוגיות פוליטיות. הרשתות החברתיות, ובראשן פייסבוק וטוויטר, יצרו הזדמנויות חדשות לשיח בין ההמונים ולקיומם של מרחבים חברתיים חדשים שעליהם קשה למשטרים לשלוט.

התפתחויות אלה אפשרו לצעירים במדינות ערב השונות להשוות רשמים האחד עם השני ולהכיר בעובדה שמשטריהם בזבזו משאבים כלכליים זמן יקר על מנת לבנות ולהעצים את כוחם, בעודם מתעלמים מצורכי בני עמם. מציאות זו פקחה את עיני הדור הצעיר. לפיכך, כשיצאו הצעירים לרחובות במצרים, תוניסיה, תימן, סוריה ולוב הם דרשו כבוד, צדק חברתי, חינוך, תעסוקה, וסוף לשחיתות. הם לא דרשו את השמדת ישראל. לדור שלנו יש דאגות אחרות מלבד הרצון לריב עם ישראל.

אכן, אזרחים ערבים רבים אזרחים רבים בעולם הערבי התרשמו מאיתנותה של הדמוקרטיה הישראלית והושפעו עמוקות מכישלונם של המשטרים הערבים לבנות מודל שלטוני המשלב

פיתוח כלכלי ודמוקרטיה עבור האזרח הערבי. ישראל מהווה ניגוד לכך. למרות שהייתה מעורבת בשבע מלחמות לאורך שנות קיומה, היא הצליחה לשמור על אופייה הדמוקרטי.

על ישראל לתמוך בהתפשטות הדמוקרטיה ברחבי המזרח התיכון ולראות בכך הזדמנות שיש לנצלה. אל לה לישראל להישאר אי של עושר המוקף בים של עוני. אם תהיינה יותר מדינות דמוקרטיות ומפותחות באזור יהיה זה נכס עבור ישראל, הואיל ושיפור באיכות החיים של השכנים יוביל לבסוף גם לשיפור במצב שלה עצמה.

ב. ההשלכות האזוריות של תכנית הגרעין האיראנית

ישראל ומדינות ערב הפרגמטיות מוצאות כעת שיש להן אינטרסים משותפים בהתנגדותן לאיראן. מדינות ערב הללו חוששות שמא הסכם הגרעין עם איראן יוביל לחימום יחסים בין איראן לארצות הברית, על חשבון יחסיהן שלהן עם וושינגטון. חשש זה מתעצם נוכח התלות ההולכת ופוחתת של ארצות הברית בנפט המגיע מן המפרץ הפרסי.

מדינות ערב דואגות שמא תנצל איראן את הסכם הגרעין כדי להעצים את השפעתה באזור ולזכות במעמד הגמוני במזרח התיכון. הרי איראן תתחזק כתוצאה מהסרת הסנקציות. היא תחדל להיות מבודדת ותזכה ללגיטימיות מחודשת בעיני הקהילה הבינלאומית. בעיני העולם הערבי, ובייחוד בעיני מדינות המפרץ, נראה שהממשל האמריקני הנוכחי מוכן לתת לאיראן את המפתחות לשליטה באזור.

הסרת הסנקציות תביא לתזרים מזומנים של יותר מ-100 מיליארד דולר לאיראן, ומיליארדים רבים נוספים יזרמו לכלכלה האיראנית בעשור הקרוב. כל אלה יסייעו לאיראן לקדם את שאיפותיה ההגמוניות באזור ואת פעילותה החתרנית במרחב. גם חלק זעום מהכספים הללו מספיק על מנת להכפיל את התקציב השנתי של ארגוני טרור דוגמת חיזבאללה, והג'יהאד האסלאמי הפלסטיני.

מצב גאו-אסטרטגי זה יוצר צורך והזדמנות לשינוי. בעיני מדינות ערב הפרגמטיות, ישראל מתחילה להצטייר יותר כבעלת ברית מאשר כאויב. יש למדינות אלו אויבים משמעותיים יותר מישראל, ובהם איראן, אל-קאעדה, המדינה האסלאמית, הח'ותים ומגוון ארגוני טרור ערביים. איומים אלו מצטיירים כאיום קיומי עבור חלק ממדינות ערב, וזהו סוג איום שישראל מעולם לא הציבה בפניהן.

במציאות שכזאת, ניתן להגביר את שיתוף פעולה בין ישראל לחלק ממדינות ערב, בכל הנוגע להתנגדות משותפת לאיראן ובנות חסותה, לציר השיעי, ולכוחות מדינתיים ולא-מדינתיים המזוהים עם האסלאם הרדיקלי. גם האכזבה ממדיניות ארצות הברית באזור יכולה לשמש גורם מקרב בין ישראל לחלק מהעולם הערבי. ישראל, שהתרגלה לכך שיש לה רק אויבים במזרח התיכון, מגלה לפתע שהיא יכולה גם לייצר מערכות יחסים ידידותיות באזור.

ג. הצורך בהתקדמות לעבר פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני

ואף על פי כן, מדינות ערב צפויות להימנע מהידוק משמעותי של יחסיהן עם ישראל בהיעדר התקדמות לעבר פתרון הסכסוך בין ישראל לפלסטינים.

בכדי להתגבר על המכשול הזה, על ישראל להציג יוזמה מדינית, ובו בזמן לאמץ את יוזמת השלום הערבית כבסיס למשא ומתן. העלייה בכוחן של קבוצות אסלאמיות קיצוניות, הסלמת

הסכסוך הישראלי-פלסטיני, והידרדרות היחסים בין ישראל לארצות הברית לאור העסקה עם איראן - כולם מאותתים על כך שעל ישראל לאמץ גישה חדשה.

עתה יותר מתמיד, מעמדה האזורי של ישראל קשור באופן הדוק למדיניותה כלפי הפלסטינים. **ללא יוזמת שלום חדשה מצד ישראל, מעמדה הבינלאומי של ישראל ימשיך להידרדר בהדרגה.** ניתן לומר בסבירות גבוהה שתהליך זה יכלול את המשך האלימות, לחץ בינלאומי גובר והולך להקמתה של מדינה דו-לאומית, בידוד מתמשך בזירה הבינלאומית והחרפת המתח עם ארצות הברית ואירופה סביב נושא ההתנחלויות.

כדי להתגבר על מכשול זה, **ישראל צריכה לחדול מלהיות פסיבית, ולנקוט צעדים אמיצים.** על ישראל לקדם יוזמה דיפלומטית, שתכלול את אימוץ יוזמת השלום הערבית כבסיס למשא ומתן. עליה לפעול בצורה רצינית לחדש את המשא ומתן עם הפלסטינים, לתת את דעתה ברצינות לעניין ההתנחלויות, לשקול מחדש את סירובה לשאת ולתת עם החמאס, ולבסוף, לא לעמוד בדרכו של הליך הפיוס הפנים-פלסטיני בין פתח לחמאס.

נציגים ערביים ציינו פעמים רבות שלאחר שישראל תגיב בחיוב ליוזמת השלום הערבית, מדינות ערב תהיינה פתוחות לדון בהסתייגויות של ישראל מנוסח היוזמה, ושהפלסטינים יהיו צפויים לאמץ עמדות פרגמטיות יותר ביחס לישראל. יתר על כן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ, יחד עם נציגים מן הקהילה הבינלאומית, מנסים עתה "לשפץ" את יוזמת השלום הערבית על-מנת להציג בפני ישראל מתווה אטרקטיבי יותר לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

עד כה, התמקדה ממשלת ישראל בניהול הסכסוך עם הפלסטינים והעדיפה זאת על פני מאמצים כנים ליישובו. ישראל רואה את עצמה כמדינה קטנה מוקפת אויבים פוטנציאליים, שמצויה תחת איום מתמיד. על כן, היא השקיעה כה רבות בפיתוח עוצמתה צבאית. ואולם, **ישראל לא השכילה לפתח אסטרטגיה דיפלומטית אקטיבית באזור, וכתוצאה מכך חסרה לה כיום השפעה פוליטית ודיפלומטית (עוצמה רכה) בשכונה שלה עצמה.**

בעיני העולם הערבי, הדבר נובע מסיבה אחת מרכזית, והיא **שלישראל אין מדיניות-חוץ, אלא רק מדיניות פנים.** דומה שהמפלגות הקטנות בכנסת מצליחות לסחוט עוד ועוד ויתורים מן המפלגות הגדולות. ישראל זקוקה לשינוי בשיטה הפוליטית שלה, ובייחוד בשיטת הבחירות, כדי שיתאפשר לה ליישם מדיניות-חוץ יעילה שאינה מושפעת כה רבות ממדיניות פנים.

ישראל רואה בסכסוך עם מדינות ערב "משחק סכום-אפס" שבו נצחונו של צד אחד בא בהכרח על חשבון הצד השני. ואולם, גישה זו שגויה לחלוטין. מדינות ערב נוטות לפעול לאור האינטרסים הלאומיים שלהן, ואלה לעיתים עולים בקנה אחד עם האינטרסים של ישראל. **יישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני יסייע לדור הצעיר במדינות ערב לממש את שאיפותיו, ויאפשר לעולם הערבי להכיר בישראל, לנהל עמה יחסים נורמליים, ולסיים את מצב האיבה.**

אין ביכולתה של מדינה לבחור את שכנותיה, אך בכוחו של כל עם לבחור איזה סוג של יחסים הוא רוצה לקיים עם שכניו. המרכז ללימודי ישראל בירדן שואף לפתוח פרק חדש של דיאלוג אזורי. זוהי הזדמנות שאסור להחמיץ, ולשם כך עלינו לחזק יחסים, להגביר אמון הדדי, ולהפגין מחויבות עמוקה לשיתוף פעולה ולדיפלומטיה.